

Gumersind Gomila, pont entre dues cultures

Ismael Pelegrí Pons

Introducció

Aprofitant el context de les jornades de l'Eurocongrés, on es parlà de les relacions culturals entre els Països Catalans i Occitània, es va celebrar un acte d'homenatge a Gumersind Gomila, l'escriptor rossellonès d'origen menorquí, la memòria del qual comença a ser merescudament rescatada de l'oblit. Però, què significà el nom d'aquest personatge en aquestes jornades? La resposta ens confirma la idoneïtat d'aquest marc, ja que Gomila és un referent de les relacions entre ambdues cultures, la catalana i l'occitana. De fet, la seva producció literària ja ens en dóna algunes pistes, hi ha alguns elements que apunten en aquesta direcció.

Un primer exemple de tot açò és el fet que el seu primer poemari, *La Sorra Calenta*, en la primera edició, de 1943, va ser editat per la Societat d'Estudis Occitans, de Tolosa. Així, més enllà del valor literari de l'obra, s'ha de destacar que gràcies als occitans va poder sortir a la llum un dels pocs llibres de l'època escrits en català, en un moment en què el règim feixista de Franco a l'Estat espanyol i la participació del francès en la Segona Guerra Mundial no pronosticaven bons auguris per a la publicació de llibres catalans.

Un altre exemple literari de Gumersind Gomila ens el proporciona el més important dels seus poemaris, *Llucifer*, obra catalana que l'autor dedica a les terres occitanes per motius que explica amb aquestes paraules, extretes de la introducció del llibre:

Tancada la frontera dels Pirineus, les províncies del nord inaccessibles, no era gaire possible a un habitant del sud de França de sortir de les regions veïnes. Així els països d'Occ esdevingueren el teatre d'aquest poema.¹

Llucifer es divideix en tres cants, cadascun d'ells dedicat a les diferents terres occitanes, d'est a oest, a les quals es refereix en diferents poemes. Així, el primer cant el dedica a Alvèrnia:

Aquesta terra d'Alvèrnia
té una ànima ben marcada

.....

Jo m'hi sento a casa meva,
malgrat sa natura estranya,
i fins em sembla que hi trobo
el tros de cor que em mancava.²

El segon cant de l'obra el dedica a Provença, terra de la qual ens diu que:

a la ciutat d'Avinyó
em trobo com peix a l'aigua.³

I acaba el llibre amb un cant dedicat a la Guiena atlàntica, fent menció a:

la Gironda
ampla de llum i cel, se'm fa tan meva,
que em sento fort d'espais, de cel i d'aigua.⁴

¹ Gumersind GOMILA, "Nota preliminar", dins *Llucifer* (Barcelona: Edicions del Triangle, 1966), p. 10.

² "El sarbre i la beina", dins *Llucifer* (Barcelona: Edicions del Triangle, 1966), p. 33.

³ "A Avinyó", *ibid.*, p. 75.

⁴ "La Gironda", *ibid.*, p. 186.

I tot açò ho trobam en una obra farcida de referències a la cultura occitana, com el fet d'emprar en les seves composicions formes clàssiques de la literatura trobadoresca, de la qual Gomila era un bon coneixedor.

Gomila, activista cultural

Si en la seva literatura de creació trobam aquestes referències al món occità, no ens ha de sorprendre que ens preguntem quina era la relació que mantenia amb aquesta cultura veïna, tan desconeguda per nosaltres. Per açò, ens volem centrar en un vessant de Gumersind Gomila que ens permetrà perfilar més clarament quines van ser les connexions que va mantenir amb la cultura occitana. Ens referirem al seu activisme cultural, un aspecte desconegut però d'una gran importància, que podríem situar al mateix nivell que el de la seva obra literària.

Si bé com a poeta podríem definir-lo com a artista tancat a la seva torre de vori, allunyat de la societat que l'envoltava, Gomila no va defugir mai la dimensió pública de la seva militància cultural. Va participar àmpliament en gairebé tots els moviments culturals de la Catalunya Nord del seu moment, i no només en aquells de caràcter catalanista, sinó que també el trobam com a representant de la cultura catalana en aquells moviments que cercaven la recuperació de la llengua i cultura occitanes.

Gràcies a la seva participació en els Jocs Florals de l'Acadèmia de la Ginesta d'Or, certamen literari que se celebrava a Perpinyà, va entrar a formar part del moviment *Nostra Terra*, a mitjan dècada dels trenta del segle passat. Aquest moviment catalanista, progressista i laic, es va constituir al voltant de la figura d'Alfons Mias, i el seu òrgan de difusió va ser la revista *Nostra Terra*, publicació en la qual va escriure Gomila. A la vegada, també va col·laborar, entre 1936 i 1946, amb la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées Orientales, la més antiga de les societats culturals del Rosselló, l'òrgan de difusió de la qual va ser la revista *Tramontane*, publicació en la qual també va publicar els seus escrits Gumersind Gomila.

Aquesta militància cultural va donar com a fruit una abundant obra assagística, que es va desenrotllar, especialment, en les revistes *Tramontane* i *Oc*, tot i que podem trobar exemples de la seva prosa en altres publicacions, algunes

tan significatives com *Pont Blau* o, fins i tot, la *Revista de Menorca*. En les publicacions catalanes, Gomila tracta dels temes més diversos: la literatura i la cultura en general, l'anàlisi d'obres literàries, temes menorquins o, atracant-se al que seria la sociolingüística actual, analitza la situació social de la llengua catalana al Rosselló, un dels arguments sobre el qual es vertebraren les jornades de l'Eurocongrés. L'anàlisi que en fa Gomila adquireix una nova perspectiva en el moment en què la podem comparar a la situació actual. Així, als anys quaranta i cinquanta, al Rosselló, la situació de la llengua catalana com a llengua de cultura era, en paraules de Gomila, la següent:

[...] per al pagès o per a l'obrer no hi ha problema: l'expressió surt com surt, en català o en francès, segons el moment, el motiu o la necessitat. El problema comença quan el rossellonès vol prendre consciència de la seva qualitat de català com a intel·lectual. El seu esforç resta simplement un treball de monjo, purament personal. És a dir, que no es crea, per raons d'interès material, un ambient de cultura catalana al seu entorn, ni que sigui en el pla familiar. Així, cridarà pertot que cal salvar la nostra llengua de l'oblit, que cal ensenyar-la a les escoles, però ell, amb la dona i els fills, continuarà parlant francès. Més fort, parlarà francès fins en les reunions "catalanistes" on es pretén treballar a favor de la llengua. Jo conec rossellonesos que escriuen en català que no m'han parlat mai en la nostra llengua.⁵

Pel que fa a la participació de Gomila en els moviments occitanistes, s'ha de començar esmentant la doble militància que hi va mantenir. En 1930, Gumersind Gomila entrà en contacte amb el felibritge, el moviment occità de caire conservador iniciat, entre d'altres, per Mistral, tot i que aquest, al sud de França, no tenia res a veure amb l'ultraconservadorisme que el mateix corrent mostrava al nord del Roine. Gomila hi va accedir com a representant de Catalunya, ocupant la mantenedoria catalana i, de fet, en 1947, el felibre el va nomenar mestre en Gai Saber, la màxima distinció literària dels seus certàmens poètics.

Però, alhora, en 1939, Gomila va passar a formar part de l'altre moviment occitanista, el de l'IEO (Institut d'Estudis Occitans), també com a represen-

⁵ Sembla que aquest text podria haver-se publicat a *Oc*, tot i que l'estat actual dels estudis sobre Gumersind Gomila no ens permet de precisar més enllà de la seva publicació a l'obra de Joan Fuster, *Literatura catalana contemporània* (Barcelona: Edicions Curial, 1988): 360.

tant de Catalunya. El motiu d'aquesta adhesió fou que *Nostra Terra*, la publicació de les joventuts catalanistes del Rosselló on col·laborava Gomila, va ser prohibida durant l'armistici, abans de la Segona Guerra Mundial, per la qual cosa els occitans, després d'una sèrie de contactes i negociacions, van cedir un espai als catalans per donar a conèixer la seva tasca. El precedent d'aquest Institut d'Estudis Occitans va néixer en 1935 amb el nom de Societat d'Estudis Occitans, seguint el model català de l'Institut d'Estudis Catalans. Aquestes institucions, considerades herètiques pels felibres, van comptar amb la participació de Gomila, que va esdevenir membre del Consell d'Administració de l'IEO, on representava les lletres catalanes i des d'on mantenia un lligam amb els escriptors i intel·lectuals catalans de l'exili.

Així i tot, Gomila seguia formant part dels felibressos, moviment que no abandonà, amb la qual cosa va mantenir una militància equilibrada en els dos grups, antagonics per cert, de defensa de la cultura occitana, un dels cavalls de batalla més important dels quals va ser el model de codificació de la llengua escrita que s'havia d'emprar. Tot i que manca encara un estudi seriós que ens ajudi a comprendre millor aquest i altres aspectes de la vida i obra de Gomila, hi ha un escrit seu del qual es pot deduir alguna raó que ens justifiqui el perquè d'aquesta doble militància:

Una de les coses que més m'havien captivat dels occitanistes, quan vaig començar a conèixer-los, va ésser llur sentiment com a occitans. Aquell marsellès i aquell tolosà, aquell bordelès i aquell altre d'un poblet perdut de la Dordònia, que, com a francesos, devien seguir el mecanisme de la vida moderna amb tots els defectes i particularitats contradictòries que comporta, davant de mi, i entre ells, com occitans, semblava que es treguessin pell envellida per a posar-se'n una de nova, perquè no ha estat duta. I en canviar de pell, l'occitanista canviava de tàctica. Espiritualment nòmada enmig del bloc territorial francès, l'occitanista em feia un xic l'efecte del gitano. I aquest ambient de gitaneria gentil agermanava als meus ulls el provençal i el llenguadocià, el gascó i el llemosí, molt més que no sabia fer-ho una total unificació de la grafia.⁶

⁶ Gumersind GOMILA, "Entre el sentiment i la ironia", *Oc* 199: 35-38.

El fet de pertànyer a l'Institut d'Estudis Occitans, va permetre a Gomila escriure a la revista *Oc*, en la qual tenia una secció, "Converses de camí". És en les pàgines d'aquesta publicació on trobam l'exemple més clar de la seva participació en l'occitanisme, sense perdre de vista la seva referència cultural, la catalana. En les seves cròniques sempre parla d'ambdues cultures i dels ponts que les uneixen. Algunes vegades, els temes tractats obeeixen a fets puntuals succeïts en la seva realitat més immediata. Però el que és més important és el fet que, en molts dels seus articles, Gomila fa la seva aportació al que, segons ell, hauria de ser l'ideari occitanista i catalanista, ideari que, en certs aspectes, fins i tot, seria aplicable actualment. Vegem, idò, algunes d'aquestes aportacions.

En primer lloc, Gomila qüestiona la importància que té la tradició com a element vertebrador d'una col·lectivitat. Segons ell, l'ànima d'un poble és la seva llengua, i les tradicions no deixen de ser una moda, tot i que mostren quin és el caràcter dels pobles que les tenen. Distingeix dos tipus de tradicions: les folklòriques i les morals. Només les darreres són vàlides per determinar l'esperit o l'ànima dels pobles. Com es pot apreciar, el concepte que té del catalanisme i de l'occitanisme és força romàntic. I critica el folklorisme amb unes paraules que perfectament es podem extrapolar a contextos més propers:

Una burgesa rossellonesa de 1952 es vesteix com una dona de poble, amb cofa del segle XVIII, vestit llarg i cenyit 1900, un xal de coloraines colonials o carnavalesques 1925, se'n va al seguici santestelenc i està convençuda de servir la tradició catalana.⁷

Un altre dels aspectes que aborda, i que relativitza, lliga amb el que actualment coneixem com a nacionalisme històric. D'aquest en parla comparant-lo amb el mite bíblic de la dona de Lot, aquella que es va convertir en estàtua de sal després de mirar enrere. Segons Gomila, no s'ha de confondre història amb present. El nacionalisme català, diu, no es pot basar només en l'antiga grandesa imperial de la corona catalana de l'edat mitjana, sinó en l'acompliment d'uns deures per part dels seus ciutadans actuals. El passat no s'ha d'oblidar, però el nacionalisme només prosperarà si mira cap endavant:

⁷ Gumersind GOMILA, "Les tradicions morals", *Oc* 186: 32-36.

Bastir una mena de vanitat racial basada exclusivament en la història i en les glòries passades (és a dir les dels altres) és un fum inútil si no se pren, al propi temps, consciència de les realitats presents i si no ha de servir d'estímul per a l'esdevenidor.⁸

Aquestes afirmacions de Gomila també són aplicables a l'occitanisme. Així, si es refusa el folklorisme o es relativitza la importància del bagatge històric, cal bastir aquests moviments a partir d'unes altres coordenades. Una d'aquestes és l'actitud. Gomila creu que els orígens d'una nació no s'han de buscar en la sang. Creu que ser català o occità no és una qüestió de llinatges, afirmació que fa poc després d'extingit el nazisme, doctrina que es basava en la puresa d'una suposada raça ària. En 1953 diu Gomila que:

Un nom no significa res. Pel que ens concerna, un occità o un català veritables són aquells que s'han fet càrrec d'una llengua que els determina, que tenen voluntat de cultura pròpia i es senten lligats entre ells i llur país per tradicions d'amor i d'odis particulars que els donen un esperit comú i una mentalitat comuna, bloc d'afinitats que ordinàriament hom anomena raça per simplificar, però que, en suma, és el principi internacionalístic que forma per error l'esperit nacional.⁹

En altres paraules, i aquí hi ha, podríem dir, la clau del pensament polític de Gomila, el nacionalisme és una qüestió de sentiments, aquesta és la seva base, la "necessitat sentimental imperiosa", com l'anomena. I una enemiga de tot açò és la ironia, de la qual abusen molts catalanistes quan, segons Gomila, aquesta no és més que l'arma solitària dels decebutos. I aquest mal dels catalanistes, adverteix l'autor, comença a manifestar-se entre els occitans, als quals avisa del perill que açò suposa.

I ja per acabar, citarem l'element sota el qual s'han de regir els catalanistes i els occitanistes, el seny. Gomila denuncia que la gent, però, no l'empra per comoditat. I aquí l'autor també toca un tema que avui dia és totalment actual, el de la desmobilització social. Els catalans i els occitans s'han acomodat a la seva vida i es deixen endur mecànicament, la qual cosa implica la pròpia dissort i la de la comunitat. Com fer front a aquesta situació? Amb dinamisme,

⁸ Gumersind GOMILA, "Les estàtues de sal", *Oc* 188: 33-55.

⁹ Gumersind GOMILA, "La valor del nom", *Oc* 190: 32-33.

tot i la pèrdua de comoditat que açò suposa. Gomila respon amb les següents paraules:

[...] una vida d'activitat ascendent estarà, al contrari, plena de contratemps, de lluites i de dificultats. Així, qui vol emprendre la marxa vers els cims cal que faci un esforç equivalent a l'empresa i cal que faci treballar el seny. [...] Això que aplico a l'individu es pot aplicar també a la societat i a la nació.¹⁰

Creiem que després del que s'ha dit queda demostrada la conveniència i l'encert de l'acte d'homenatge que es va retre a Gumersind Gomila. Ara només cal que les feines d'investigació i divulgació iniciades amb la publicació de la seva antologia poètica ens ajudin a conèixer millor la figura d'aquest gran home de cultura, la importància del qual creix a mesura que es van responent les incògnites que giren al seu voltant.

¹⁰ Gumersind GOMILA, "El seny", *Oc* 203: 45-47.